

**Хонқа тумани
Ахборот - кутубхона маркази
Ахборот - библиография**

**“Ўз даврининг йирик тарих ва адабиёт
асосчиси”**

**Маҳмуд Замахшарий
(таваллудининг 950 йиллиги муносабати билан)**

Маҳмуд Замахшарий

1075

Абу-л-Қосим Маҳмуд Бину Умар Замахшарий (1075 - 1144) - ўрта осийлик ёзувчи, файласуф, амалдор. Унинг асарларидан чуқур маънога эга иккита тўплам ташкил этилган. Қофиявий наср кўринишидаги илмий мулоҳаза бўлими у томонидан ёзилган ва “Олтин шода” номини олган. Тўлиқ исми Абул Қосим Маҳмуд Бину Умар Замахшарий 1075 йил 19 март куни Хоразмнинг Замахшар шаҳрида туғилган, ёшлигида касал бўлганлиги боис, бир оёғидан айрилган, ёғоч оёқ ёрдамида ҳаракатланган. Жисмоний меҳнатга нолойик бўлганлиги сабаб, отасидан мадрасага ўқишга юборишларини сўрайди. Маҳмуд араб тили, адабиёт, диний фанларни тиришқоқлик билан ўрганади. Ҳуснихат илмини ўрганиб, айрим вақт мобайнида у орқали пул топган. Билимни чуқурроқ ўрганиш иштиёкида у Бухорога кетади. Бухорода Хоразм шоҳларига хизмат қилиб, ҳукмдорга яқинлашишга ҳаракат қилади. Керакли эътиборга эга бўлмагач, ўз умидларини рўёбга чиқариш учун бошқа мамлакатларга йўл олади. 1118 йил оғир касалликдан сўнг кимгадур хизмат қилишдан бош тартади ва бутун умрини илм-фанга бағшида этади. Замахшарий Марв, Нишопур, Исфохон, Шом, Боғдод, Хижоз ва икки маротаба Маккада бўлган. Қаерда бўлмасин, доим илмий ишларини давом эттирган, луғатни ва араб тили грамматикасини, маҳаллий қабилалар мунозараларини, мақолаларини, анъаналарини чуқур ўрганган. У қитъа жўғрофияси билан боғлиқ турли маълумотлар тўплаган. Унинг кўплаб асарлари Маккада ёзилган. Маккада у 5 йил яшаган ва унга фахрий “Жоруллоҳ” (Аллоҳнинг қўшниси) номи берилган. Замахшарий Маккадан қайтгач, бир неча йил Хоразмда яшайди. Ҳижрий 538 (1144 йил 14 апрель) йил оқшомида оламдан кўз юмган. Замахшарий ўз даврининг йирик тарихшуноси, жўғрофиячиси, адабиётшуноси, тилшуноси, педагоги ва шоири ҳисобланади. Унинг қаламига мантиқ, грамматика, дин, луғат, адабиёт, адабиётшунослик, педагогика, тарих ва жўғрофияга оид 50 дан зиёд ишлар мансуб. У билимларини китоблари ва ўқувчилари орқали тарқатган. Унинг кўплаб асарлари бизнинг давримизгача етиб келган.

Замахшарийнинг кўплаб асарлари араб тили ва грамматикасига бағишланган. Хусусан, “Ал-Муфассал” асари бир ярим йил ичида, 1121 йил Маккада ёзилган. “Ал-Муфассал” Шарқда ва Ғарбда араб тили ва грамматикасини батафсил ўргатувчи йирик асар сифатида маълум. Араб тили грамматикасига бағишланган “Ал-Муфассал” китоби аҳамиятига кўра, араб олими Сибаваххнинг асарларидан сўнг иккинчи ўринни эгаллайди, деб ҳисобланади. Бу Замахшарий асари ўз вақтида қанчалик қадрланганлигини кўрсатади. Ушбу асар қўл ёзмаси Тошкентда, ЎЗР ФА Шарқшунослик институтида сақланади.

Унинг маънавият ва маънавий маданият ҳақидаги фикрлари ахлоқ, тарбия, насиҳат доирасида баён қилинган. Масалан, у мактовга, ёлғон ғурур, эзмалик ва сафсатабозликка берилмасликка чорлайди: “Агар кимдур ўзининг келиб чиқиши билан мактанса, бу сароб каби зоҳирийдир”, “Ҳақиқат ва номус йўли ўрмондаги арслон қадами билан тенглашади”, “Савдогарнинг ҳурмати ва нуфузи унинг ҳамёнида, олимники - китобида”, “Тил орқали (руҳий) мадад моддий мададдан устундир”. Умуман, Замахшарий билим ва умуминсоний сифатлар орқали эришиш мумкин бўлган ирода ҳақида, инсониятни фаровонлик ва хотиржамликка интилиши ҳақида ёзган.

Ҳаётлигида уни “Бутун дунё муаллими”, “Барча араблар ва бошқа халқлар муаллими”, “Аллоҳнинг қўшниси”, “Хоразм шуҳрати” ва бошқа номлар билан улуғлашган.

1144 йил она диёри Хоразмда вафот этган. Гурганжга дафн этилган.

Алоҳида нашрлар

1992

1. Замахшарий, М. Нозик иборалар / М. Замахшарий. – Тошкент: Камалак. – 1992. – 80 б.

1994

2. Баёний, М. Шажарайи Хоразмшохий / М. Баёний. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. – 1994. – 104 б.

1995

3. Замахшарий, М. Буюк сиймолар, алломалар / М. Замахшарий. – Тошкент: 1995. – Б. 73–78.

1996

4. Замахшарий буюк филолог олим. – Урганч, 1996. – 68 б.

Вақтли матбуотда босилган мақолалар.

1992

5. Уватов, У. Араблар ва ажамлар устои : [Замахшарий ҳақида] / У. Уватов // Қалб кўзи. – 1992. – № 11.
6. Уватов, У. Ватандошимиз абадияти : [Замахшарий ҳақида] / У. Уватов. Тошкент, 1992. – Б. 4.

1994

7. Муталов, О. Замахшарий қабрини излаб... / О. Муталов // Хоразм ҳақиқати. – 1994. – 10 дек.
8. Уватов, У. Доналардан сабоқ : [Абул-Қосим Маҳмуд Замахшарий] / У. Уватов. – Тошкент, 1994. – Б. 29–35.

1995

9. Аъзам, М. Ибратли ҳаёт : [Абул-Қосим Маҳмуд Замахшарий ҳақида] / М. Аъзам // Хоразм ҳақиқати. – 1995. – 3 нояб.
10. Ваҳобова, Б. Нодир қўлғамалар : [Замахшарий қўлғамалари] / Б. Ваҳобова // Хоразм ҳақиқати. – 1995. – 3 нояб.
11. Солаев, Н. Жоруллоҳ : [Замахшарий тўғрисида драмадан лавҳа] / Н. Солаев // Хоразм ҳақиқати. – 1995. – 3 нояб.
12. Уватов, У. Хоразм Ўрта аср араб манбаларида : [Замахшарий ҳақида] / У. Уватов // Хоразм ҳақиқати. – 1995. – 22 нояб.

13. Ҳасанов, С. Бутун дунё алломаларининг устози : [Замахшарийнинг маърифий қарашлари] / С. Ҳасанов // Халқ таълими. – 1995. – № 5–6. – Б. 45– 48.

1996

14. Аширбоев, С. Фитрат Замахшарийнинг «Муқаддиматул адаб» асари ҳақида / С. Аширбоев // Ўзбек тили ва адабиёти. – 1996. – № 6. – Б. 26– 28.

1997

15. Пўлатов, А. Араб дунёсида Замахшарий кўчалари : [Замахшарий ҳақида] / А. Пўлатов // Ўзбекистон овози. – 1997. – 18 март.

16. Уватов, У. Ватандошимизнинг Маккаи муқаррамада ёзган асарлари : [Замахшарий ҳақида] / У. Уватов // Халқ сўзи. – 1997. – 17 июль.

17. Қориев, У. Маҳмуд Замахшарий ва унинг девони ҳақида / У. Қориев // Соғлом авлод учун. – 1997. – № 1. – Б. 21–22.

1998

18. Донишманд Абул-Қосим Маҳмуд Замахшарий ўғитларидан // Қалб кўзи. – 1998. – № 24.

19. Исломов, З. Дунё хазинасига тенг асар... : [Замахшарийнинг «Муқаддаматул - адаб» асари] / З. Исломов // Соғлом авлод учун. – 1998. – № 10–11. – Б. 34.

1999

20. Исломов, З. Устозул-араб ал-ажам : [Маҳмуд Замахшарий ҳақида] / З. Исломов // Гулистон. – 1999. – № 4. – Б. 62.

2000

21. Уватов, У. Замахшарий ва араб жуғрофияси / У. Уватов // Маҳалла. – 2000. – 26 апр.

22. Ҳасанов, С. Арабу аҷамлар устози : [Маҳмуд Замахшарийнинг «Муқаддаматул-адаб» асари] / С. Ҳасанова // Сирли олам. – 2000. – 8 сент.

2002

23. Замахшарий ўғитлари : [Хоразмлик машҳур олим, адиб ва шоир Абул-Қосим Маҳмуд ибн Умар Замахшарий (1075-1144) жаҳон илм - фани ривожига катта ҳисса қўшган алломадир] // Ишонч. – 2002. – 26 июнь.

24. Исломов, З. Адаб илмининг дурдонаси : [Маҳмуд Замахшарий «Муқаддаматул-адаб» асари хусусида] / З. Исломов // Маърифат. – 2002. – 20 апр.

25. Пирмуҳаммедов, Б. Маҳмуд Замахшарийнинг «Рабиъ Ал-Аброр» асари ва унинг қўл ёзма нусхалари / Б. Пирмуҳаммедов // Имом ал-Бухорий сабоқлари. – 2002. – № 1. – Б. 71.

26. Сулаймонова, Н. Замахшарий - буюк луғатшунос аллома / Н. Сулаймонова // Тил ва адабиёт таълими. – 2002. – № 4. – Б. 82.

27. Сулаймонова, Н. Маҳмуд Замахшарийнинг Ал-Муфасссал асари хусусида / Н. Сулаймонова // Халқ таълими. – 2002. – № 3. – Б. 92.

2003

28. Болтаев, А. Абулқосим Замахшарийнинг қарашларида ижтимоий барқарорлик омиллари / А. Болтаев // Ижтимоий фикр инсон ҳуқуқлари. – 2003. – № 3. – Б. 175.

29. Болтаев, А. Замахшарийнинг сиёсий қарашлари / А. Болтаев // Мулоқот. - 2003. – № 4. – Б. 43–44.

30. Болтаев, А. Замахшарийни қийнаган дард / А. Болтаев // Имом ал - Бухорий сабоқлари. – 2003. – № 1.

2004

31. Абдурашидов, З. «Замахшарий ва унинг «Ал - Кашшоф» асари / З. Абдурашидов // Имом ал - Бухорий сабоқлари. – 2004. – № . – Б. 5.

32. Акмалов, А.Улуғ аллома Замахшарий / А. Акмалов // Постда. – 2004. – 22 июль.

33. Саиджалилов, С. Маҳмуд Замахшарий / С. Саиджалилов // Ислом нури. – 2004. – 1 – 30 июнь.

34. Уватов, У. Хоразмлик буюк аллома : [Маҳмуд Замахшарий ҳақида] / У. Уватов // Халқ сўзи. – 2004. – 5 май.

2005

35. Болтаев, А. Замахшарий ўзи ҳақида нима дейди / А. Болтаев // Имом ал - Бухорий сабоқлари. – 2005. – № 2– 3. – Б. 110.

36. Сотлиқов, А. Бебаҳо мерос : [Замахшарий таваллудининг 930 йиллигига] / А. Сотлиқов // Хоразм ҳақиқати. – 2005. – 30 март.

37. Сулаймонова, Н. Замахшарийнинг ахлоқий қарашлари / Н. Сулаймонова // Халқ таълими. – 2005. – № 1. – Б. 37.

38. Сулаймонова, Н. Маҳмуд Замахшарий ва унинг илмий мероси / Н. Сулаймонова // Иқтисодиёт ва таълим. – 2005. – № 3. – Б. 125.

39. Сулаймонова, Н. Маҳмуд Замахшарийнинг адабий мероси нашрлари / Н. Сулаймонова // Тил ва адабиёт таълими. – 2005. – № 2. – Б. 80.

2006

40. Болтаев, А. Замахшарийнинг фалсафий мушоҳадалари / А. Болтаев // Имом ал - Бухорий сабоқлари. – 2006. – № 4. – Б. 308.

41. Уватов, У. Замахшарий порлаган зиё / У. Уватов // Халқ сўзи. – 2006. – 22 дек.

2007

42. Уватов, У. Маҳмуд Замахшарий буюк факих / У. Уватов // Ҳуқуқ ва бурч. – 2007. – Б. 29.

43. Юсупов, Ж. Маҳмуд Замахшарий асарларида инсон ва инсонпарварлик ғояларининг талқини / Ж. Юсупов // Илм сарчашмалари. – 2007. – № 4. – Б. 18.

44. Қомусий олим ва буюк уламо : [Замахшарий ҳақида] // Муҳофаза. – 2007. – № 12. – Б. 25.

2008

45. Абдурашид, Қ. «Ал-Кашшоф» асарининг қўлёзмалари : [Замахшарий ижодининг гултожи] / Қ. Абдурашид // Имом ал -Бухорий сабоқлари. – 2008. – № 3. – Б. 165.

46. Мирзиятов, Ш. Ноёб манбанинг қадимий қўлёзмаси : [Замахшарийнинг «Муқаддаматул-адаб асари»] / Ш. Мирзиятов // Имом ал-Бухорий сабоқлари. – 2008. – № 3. – Б. 177.

47. Муҳиддин, П. Замахшарий буюк аллома / П. Муҳиддин // Инсон ва қонун. – 2008. – 19 февр.

2009

48. Мунавваров, З. Замахшарий биз учун нимага азиз / З. Мунавваров // Миллий тикланиш. – 2009. – 25 февр.

2010

49. Абул-Қосим Маҳмуд ибн Умар Замахшарий ҳақида ўн бир маълумот : [Замахшарий бўлмаганда, араблар ўз тилларини билмас эди] // Даракчи. – 2010. – № 1. – Б.12.

50. Сулаймонова, Н. Маҳмуд Замахшарий асарларининг тошбосма нусхалари хусусида / Н. Сулаймонова // Тил ва адабиёт таълими. – 2010. – № 6. – Б. 5– 6.

2012

51. Маҳмуд Замахшарий // Гурунг. – 2012. – 20 окт.

52. Замахшарий, М. Тарих саҳифаларидан / М. Замахшарий // Хуррият. – 2012. – 12 сент.

53. Сулаймонова, Н. «Олтин шодалар»да Замахшарий ахлоқий қарашлари : [«Атвоқу-аз-заҳаб фил мавоиз ва - л - хутаб» фалсафий - дидактик асари] / Н. Сулаймонова // Халқ таълими. – 2012. – № 5. – Б.132.

54. Қиличева, К. Маҳмуд Замахшарий меросида баркамол инсон тарбияси / К. Қиличева // Халқ таълими. – 2012. – № 5. – Б. 130.

2018

55. Маҳмуд Замахшарий (1075-1144) // Ватанпарвар. – 2018. – 20 июль.

2019

56. Salayev, B. “Faxru Xvarazm” : [ulug’ alloma Mahmud Zamaxshariy] B. Salayev // Yoshlar ovozi. – 2019. – 13 noyab.

2021

57. Жуманиёзов, Р. Мангуликка муҳрланган фикрлар : [Замахшарий ижоди] / Р. Жуманиёзов // Шарқ юлдузи. – 2021. – № 11. – Б. 76–78.

2022

58. Тўраев, Л. Кўнгилга нур индиргувчи ҳикматлар ёхуд “Рабиъ ал-аброр” кенгрок тадқиқ этилиши зарур : [Маҳмуд Замахшарий илмий мероси] / Л. Тўраев // Янги Ўзбекистон. – 2022. – 27 апр.

Исмлар кўрсаткичи

Абдурашид Қ. 45.
Абдурашидов З. 31.
Акмалов А. 32.
Аширбоев С. 14.
Аъзам М. 9.

Баёний М. 2.
Болтаев А. 28, 29, 30, 35, 40.

Ваҳобова Б. 10.

Жуманиёзов Р. 57

Замахшарий М. 1, 3, 51, 52, 55.

Исломов З. 19.
Исломов З. 20, 24.

Мирзиятов Ш. 46.
Мунавваров З. 48.
Муталов О. 7.
Муҳиддин П. 47.

Пирмуҳаммедов Б. 25.
Пўлатов А. 15.

Саиджалилов С. 33.
Salayev B. 56.
Солаев Н. 11.
Сотликов А. 36.
Сулаймонова Н. 26, 27, 37, 38, 39, 50, 53.

Тўраев Л. 58

Уватов У. 5, 6, 8, 12, 16, 21, 34, 41, 42.

Юсупов Ж. 43.

Қиличева К. 54.
Қориев У. 17.

Ҳасанов С. 13.
Ҳасанова С. 22.